

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ЦІЛІСНОГО МИСЛЕННЯ У ВИКЛАДАННІ ШКІЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»

У статті розглядаються особливості методики формування цілісного мислення учнів. Наведено приклад алгоритму проведення уроку «Основ здоров'я» на тему «Корисні та шкідливі звички» в початковій школі з використанням методики формування цілісного мислення.

Ключові слова: учні, мислення, образ, методика, початкова школа.

В статье рассматриваются особенности методики формирования целостного мышления учащихся. Приведен пример алгоритма проведения урока «Основ здоровья» на тему «Полезные и вредные привычки» в младшей школе с использованием методики формирования целостного мышления.

Ключевые слова: учащиеся, мышление, образ, методика, начальная школа.

In this article the peculiarities of pupil integral thinking forming system are considered. An example of "Health basis" lesson installation algorithm on the subject of "The useful and pernicious habits" in primary school with usage of the integral thinking forming system was given.

Key words: pupils, thinking, image, system, primary school.

Постановка проблеми. Вивчення навчальних предметів, спрямованих на формування навичок здорового способу життя, є вкрай необхідним, оскільки саме школа є обов'язковим ланцюжком суспільства, де кожен громадянин має засвоїти знання, уміння, навички до цілеспрямованого навчання впродовж життя, відбувається розвиток особистісних якостей учня, забезпечується збереження, відновлення й розвиток його здоров'я.

На жаль, вивчення учнями курсу «Основ здоров'я» шляхом використання традиційних методик не приносить стовідсоткового бажаного наслідку. На наш погляд, існує три основних чинники такого неуспіху в засвоєнні учнями знань з даного предмету.

Перший чинник полягає в недостатній розробленості методики навчання, складовими частинами якої є теоретичні основи і способи реалізації основних форм і методів навчання у практиці викладання даного предмета. Попри те, що напрацювання в цій сфері є досить значними, особливо якщо ми висвітлюємо

викладання «Основ здоров'я» для учнів початкової школи (О.Савченко, Т.Бойченко, Н.Бібік, Н.Диптан, М.Володарська та інші), вони не розв'язують усіх завдань з «Основ здоров'я» як шкільного предмета.

Другий чинник – це пасивне використання нових методик, до яких належать, зокрема, уроки-екскурсії, уроки за методом проектів, уроки з використанням технічних засобів навчання тощо.

Третій чинник полягає у відсутності методичних матеріалів або недоступності їх для широкого кола вчителів, які б допомогли освітянам втілити в навчально-виховний процес викладання «Основ здоров'я» у початковій школі й реалізувати їх.

Нами здійснено пошук найоптимальніших методик навчання «Основ здоров'я». Цікавим є досвід викладання, накопичений у загальноосвітніх навчальних закладах, які є учасниками Європейської мережі Шкіл Сприяння Здоров'ю. Саме в цих навчальних закладах було розроблено і впроваджено методику формування цілісного мислення у викладанні біології, математики, фізики, фізичного виховання, англійської мови та інших предметів [1 – 3].

Виявлена ефективність методики формування цілісного мислення зумовлює необхідність обґрунтування алгоритму її використання при вивченні «Основ здоров'я».

Аналіз актуальних досліджень. Методику формування цілісного мислення використовували в педагогічній практиці такі дослідники як Н. Антоненко, А. Ванцян, Н. Клімова, М. Куликова, І. Курбатова, Н. Ломакіна, Л. Мазуріна, Н. Маслова, О. Нікіфорова, Н. Радченко, Л. Рибальченко, Т. Самородова, С. Суворова, О. Сущенко, М. Ульянова та інші, експериментально підтверджуючи ефективність її провадження при викладанні різних предметів [1 – 3].

Мета статті. Ми маємо розв'язати три таких завдання:

1. Надати сутнісну характеристику методики формування цілісного мислення.
2. Висвітлити переваги, цілі і принципи проведення уроків з «Основ здоров'я» з використанням методики формування цілісного мислення.

- Зробити опис моделі уроків з «Основ здоров'я», які було проведено в експериментальних класах.

Виклад основного матеріалу. Сутність методики формування цілісного мислення полягає у використанні образів з попереднього життєвого досвіду дитини для пояснення нового матеріалу, що суттєво полегшує шлях викладання, стимулювання каналів сприйняття інформації (візуального, аудіального, кінестетичного). Для цього використовуються такі методи: вербальні (пояснення матеріалу вчителем), самостійна робота учнів з підручником, робота в зошиті, рефлексія матеріалу, робота в парах, проведення фізкультурних хвилинок, потрібне повторення основних важливих моментів уроку.

При реалізації методики формування цілісного мислення першим компонентом уроку є організаційний. Вчитель розпочинає урок, м'яко, але впевнено концентрує увагу учнів на власних словах, зацікавлюючи їх тим, що відбувається.

При переході до другого компоненту – релаксаційного, – слова говоряться в повільному темпі, повільнішому, ніж пояснення матеріалу уроку, в двічі-тричі. Особливим моментом є те, що до релаксації має бути залучений кожен учень класу. Це вчитель має тримати під контролем, тому що учні початкової школи емоційні, будь-яка яскраво виражена емоційна реакція може зупинити процес релаксації, створити неробочу обстановку в класі.

Наприклад: «Зараз ми з Вами переносимось у гарний сад, де на галявині ми бачимо виноград. На кожній гілочці – ягоди різного кольору, вони сині, рожеві, червоні, зелені. Це ваші добрі звички, які дозволяють Вам розвиватися як здоровій людині. А поруч з ними ми бачимо гілки, які сухі, малі або недорозвинені. Це ваші погані звички. Вони перешкоджають розвитку винограду, не даючи змоги бути більш плідним у своєму навчанні, спілкуванні. Як гарний садівник, ми маємо вилучити зайві гілки, які шкодять розвитку винограду».

Учитель уважно спостерігає за поведінковими реакціями учнів, коли надає чітку інструкцію до виконання. Щодо інтонаційних особливостей, то процес

релаксації розпочинається з прохання вчителя до учнів сісти зручніше за партою, покласти руки на парту окремо, праву і ліву, заплющити очі.

Процес входження в релаксацію триває від 20 секунд до 1,5 хвилин, залежно від погодних умов, емоційного стану дітей у день експерименту, фізичного стану здоров'я й інших факторів.

Третій компонент уроку – виклад навчального матеріалу з використанням «образону», на якому базувалися поняття уроку. Образон – це опорний символ, який дозволяє пояснювати тему уроку. Наприклад, голос вчителя стає повільнішим, коли він говорить «уявіть собі виноград». «Він росте у дворі», – говориться ще повільніше, «На ньому розташовуються смачні ягоди синього та рожевого кольорів», – говориться ще повільніше.

Швидкість подання матеріалу має бути повільнішою, тому що індивідуальна швидкість уявлення дітей у віці від 7-10 років також різна, а завданням вчителя є залучення до роботи всіх учнів класу. Після кожного речення вчитель робить паузу тому, що кожен учень має уявити й вибудувати асоціативний ряд.

Важливим моментом є також те, що під час релаксації до уваги учнів не мають потрапити випадкові різкі звуки (з коридору, розкритого вікна), несподівані гості на уроці (наприклад, перевірка відсутніх, рейди перевірки зовнішнього вигляду). Якщо така ситуація можлива, вчитель зачиняє двері класу або пише табличку на двері класу «не турбувати». Несподіваний шум або інший фактор може спричинити різкий вихід класу зі стану релаксації, що пов'язано з ризиком появи в учнів неспокійного стану, неможливістю створити стан релаксації наступного уроку, психоемоційне напруження.

Залежно від обсягу матеріалу й «образону», процес релаксації може тривати 5-7 хвилин. Тривалість входження у стан релаксації – від 30 секунд до 1,5 хвилин, процес релаксації – від 4 до 5 хвилин, вихід зі стану релаксації – від 30 секунд до 1,5 хвилини. Обов'язковим компонентом є вихід зі стану релаксації, який також має бути поступовим під лічбу, яка має йти повільно, також з паузами. Один (пауза – 2 с.), два (пауза), три (пауза), чотири (пауза), п'ять. Учитель уважно стежить, щоб після цифри п'ять всі розплющили очі і

звернули увагу на нього. При проведенні релаксації можна лічити до 10. Відразу після процесу релаксації не можна проводити фізкультурні хвилинки.

У фазі релаксації до процесу навчання залучаються такі системи, як кінестетична, тому що уявляючи «образон» уроку, учні уявляють собі ситуацію у тривимірному просторі, аудіальну і візуальну.

Після фази релаксації вчитель може запитати учнів. «Чи добре там було?», «Який виноград ти бачив?». Учні відповідають на запитання. При проведенні уроку доцільним було прослухати відповіді 2-3 учнів, а далі продовжити урок за планом.

Після проведення релаксаційного компоненту уроку збільшується зацікавленість учнів, відбувається підвищення концентрації уваги. Релаксація проводиться під музичний супровід. Музика має бути спокійною, без слів, тому що інакше увага буде розподілена на слова на касеті (диску) і слова вчителя, знижуючи можливості релаксації наполовину.

У наступній частині уроку проводиться робота з книгою: учні працюють із підручником, вони розгортають підручники, і один з учнів читає вголос матеріал уроку, наступний учень читає другий абзац і так далі. Інші учні стежать за його читанням.

Після цього вчитель на дошці малює зображення образону, в нашому прикладі – винограду, (можливий варіант – малюнок із мультимедійного супроводу, слайд; малюнок-плакат тощо), а учні в зошитах у клітинку малюють також виноград, а на ньому зображують елементи уроку, а саме звички корисні й шкідливі, підписуючи їх напроти кожної гілки.

Після малювання «образону» проводиться фізкультурна пауза, тривалістю близько 1-2 хвилин, до якої входять вправи для поліпшення зору (роздатковий матеріал для кожного учня), малювання фігур у просторі перед партами. Учні малюють коло, трикутник, квадрат, вісімку в горизонтальному й вертикальному положенні. Вони повторюють рухи за вчителем. На деяких експериментальних уроках можна використовувати вправи відновлення ритму дихання.

Додатковою корисною вправою є повторення матеріалу уроку у вигляді короткої лічилочки під час руху руками. Вчитель показує як саме: перший палець лівої руки з'єднуємо з другим пальцем правої руки, а перший палець правої руки з'єднуємо з другим пальцем лівої руки. Роблять рух вгору, з'єднуючи пальці. Потім роблять рух вниз (5-7 рухів). Другий раз повтору супроводжується лічилкою, яку повторюють за вчителем учні всі разом.

Лічилка або короткий вірш стосується теми уроку. Наприклад, «Я маю гарні звички: вставати щодня в той самий час, чистити зуби, регулярно їсти, робити фізичні вправи, виконувати свої обіцянки, бути ввічливим». Лічилки можуть повторюватися на наступних уроках при бажанні учнів, можуть мати змістовне навантаження предмета взагалі.

У підсумковій частині уроку учні дають відповіді на цифровий диктант, записують домашнє завдання в щоденник. Цифровий диктант складається з 12 запитань, відповіді на які позитивні або негативні учні дають за допомогою слів «так» чи «ні». Питання також супроводжуються показом знаків дорожнього руху. Цифровий диктант проводиться на окремих невеличких аркушах, які вчитель збирає на перевірку.

Домашнє завдання спрямована на самостійну пошукову діяльність учнів, що може потім бути базовим для реферування книжок і текстів. Учні мають дібрати прислів'я та приказки, вірші, казки або пісні з теми уроку. Наприклад, це приказки про звички (тема уроку), приказки або вірші про виноград (образон уроку). З одного боку, це опосередковане вивчення народної творчості, з другого боку, формування патріотичного ставлення до набутоків свого народу і пращурів. Учні також мають спостерігати за своєю поведінкою і проявами при спілкуванні з іншими людьми, предметами тощо. Результатами таких самоспостережень у молодшому шкільному віці є підсумкові анкетування.

До роздаткового матеріалу, що використовується на уроці, належать аркуші цифрових диктантів, малюнки образонів. При використанні образону «виноград» застосовувався метод включення апарату смаку людини, коли учні на уроці вживали в їжу ягоди, після релаксації (коли під час її проведення

вчитель проходить по класу, розкладаючи по партах шматочки яблук, ягоди винограду, горіхи тощо).

Нами було помічено, що компоненти методики можуть змінюватися за бажанням учителя. Наприклад, цифровий диктант може бути заміненим відповіддю на 1-3 запитання або роботу з картками. Експериментальна оздоровча хвилинка складається з таких компонентів: вправи для збереження зору (1-2 вправи щоразу), вправи для відтворення темпу дихання (1 вправа), малювання геометричних фігур у повітрі (можливі всі, але 1-2 є обов'язковими), останнє з яких дозволяє гармонізувати роботу правої та лівої півкулі головного мозку. Під час оздоровчої хвилинки відтворюється активність учнів, підвищується інтерес до предмету. Важливо відзначити, що молодший шкільний вік є складним для пояснення матеріалу, тому що довільна увага учнів складає лише 5-7 хвилин, тривалість читання до 10 хвилин, а цей метод дозволяє залучати мимовільну увагу через всі канали сприйняття інформації.

Методика формування цілісного мислення залучає обидві півкулі головного мозку учнів, коли під час виконання релаксації вони не тільки прослуховують матеріал, а й залучають до його відтворення свій життєвий досвід, що у процесі уявлення змінюється. Можна використовувати аутогенне тренування в повному або частковому обсязі.

Висновки. Отже, результатом проведення занять з використанням методики формування цілісного мислення є поліпшення мікроклімату в класі, зростання дружелюбності, взаємоповаги, поліпшення взаємопорозуміння. Результати тематичних і підсумкових оцінювань вказують, що відсоток засвоюваного навчального матеріалу значно збільшився.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ноосферное образование в Украине // Сб. науч. ст. – Х.: Изд-во Харьковского нац. пед. ун-та имени Г. С. Сковороды, 2007. – 229 с.
2. Ноосферное образование – стратегия здоровья // Матер. XXX науч.-практ. конф. – Симферополь: ФЛП Лемешко К.А., 2011. – 452 с.

3. Ноосферное образование – стратегия здоровья // Сб. матер. XXVIII Межд. науч.-практ. конф. / Под ред. Н. В. Масловой. – Севастополь: Изд. Кручинин Л.Ю., 2010. – 520 с.